

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ**

Виконав студент 2 курсу
Р01–М18 групи
(денна форма навчання)
спеціальності 013 Початкова освіта
Беженар В.І.

Керівник:
Бахмат Н. В., професор кафедри теорії та
методик початкової освіти, доктор
педагогічних наук, професор

Рецензент:
Моцик Р.В., кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри інформатики

Кам'янець-Подільський – 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ.....	10
1.1. Навчання інформатики молодших школярів на гуманістичних zasадах.....	10
1.2. Розвиток інформатичних та життєвих компетентностей молодших школярів у процесі навчання інформатики.....	26
1.3. Психолого-педагогічні особливості розвитку особистісного потенціалу молодших школярів на уроках інформатики.....	33
РОЗДІЛ 2. КОМП'ЮТЕРНО-ОРІЄНТОВАНА МЕТОДИЧНА СИСТЕМА РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ.....	43
2.1. Форми, методи та прийоми формування інформатичних компетентностей та розвитку особистісного потенціалу молодших школярів у процесі навчання інформатики на гуманістичних zasадах.....	43
2.2. Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання інформатики.....	50
2.3. Організація, методика проведення і результати педагогічного експерименту.....	61
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	83

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ІКТ	Інформаційно-комунікаційні технології
ЕГ	Експериментальна група
КГ	Контрольна група

ВСТУП

Широке використання інформаційно-комунікаційних технологій у повсякденному житті людства сприяє розвитку інформаційного суспільства. З одного боку завдяки цьому молодші школярі отримують можливості для набуття якісних інтегрованих знань з інформатики, а з іншого боку це спричинює появу нових психологічних проблем ціннісно-мотиваційної, когнітивної, психо-фізіологічної сфери дитячої психіки; наражає на небезпеку безконтрольного маніпулювання свідомістю і поведінкою дитини через невміння фільтрувати та рефлексивно осмислювати зміст інформаційних ресурсів негуманного характеру; стає у певній мірі причиною залежності дитини від комп'ютера. У розв'язуванні зазначеного протиріччя вирішального значення набувають якості інтелектуального, рефлексивного та духовно-гуманістичного особистісного потенціалу учня, ефективними засобами реалізації якого стають інформативні компетентності, що формуються під час навчання інформатики у початковій школі шляхом гуманізації освітнього процесу.

Проблемам формування інформатичних компетентностей присвячені праці науковців М. С. Головань, М. І. Жалдака, Н. В. Морзе, О. В. Овчарук, О. М. Семенов, Н. В. Сороко, О. М. Спіріна та ін.

Різні аспекти організації початкової освіти стали предметом досліджень Н. М. Бібік, М. М. Левшина, Ф. М. Ривкінд, О. Я. Савченко та ін.

Питанням становлення та розвитку методичної системи навчання інформатики учнів присвячені наукові роботи вчених О. В. Барної, В. П. Вембер, Н. В. Дегтярьової, О. Г. Кузьмінської, Н. В. Морзе, Г. О. Проценко та ін. Аналіз наукових праць В. Ю. Бикова, М. І. Жалдака, В. І. Клочка, М. П. Лапчика, О. П. Муковоза, Ю. С. Рамського, С. О. Семерікова, О. М. Спіріна, Ю. В. Триуса, С. М. Яшанова, та інших дав можливість визначити стратегію впровадження ІКТ у навчальний процес.

Питання розвитку особистісного потенціалу учнів у різні періоди їхнього розвитку знайшли своє відображення у роботах Л. С. Виготського, В. В. Давидова, Д. Б. Ельконіна, О. М. Леонт'єва, С. Л. Рубінштейна та ін. Вагомий внесок у теоретичний аналіз психологічної проблеми – диференціації й конкретизації рефлексивної, гуманістичної та інтелектуальної складової особистісного потенціалу було зроблено Б. Г. Ананьєвим, Л. І. Божович, А. В. Карповим, С. Ю. Степановим, В. В. Століним.

Проведений науковий аналіз дозволив визначити, що проблеми розвитку особистісного потенціалу молодших школярів можуть бути вирішені завдяки гуманізації освітнього процесу навчання інформатики в початковій школі на якісно новому рівні.

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури, нормативних документів і тенденцій освіти на сучасному етапі показав, що комплексного дослідження, пов'язаного з розвитком особистісного потенціалу молодших школярів під час навчання інформатики в початковій школі, не здійснювалося.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю створення комп'ютерно-орієнтованої методичної системи навчання інформатики, в основу якої покладено цілі формування предметних інформатичних, життєвих компетентностей та розвитку особистісного потенціалу школяра засобами гуманізації освітнього процесу на якісно новому рівні, що базується на теоретичних та практичних рекомендаціях щодо переосмислення роботи вчителя інформатики на засадах гуманістичної педагогіки. На вирішення зазначеної проблеми спрямоване дослідження за темою **«Розвиток особистісного потенціалу молодших школярів на уроках інформатики»**.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні, створенні та експериментальній перевірці ефективності комп'ютерно-орієнтованої методичної системи розвитку особистісного потенціалу молодших школярів та формування у них інформатичних компетентностей у процесі навчання інформатики на основі гуманістичного підходу.

Основу дослідження покладено **гіпотезу** про те, що впровадження освітню практику комп'ютерно-орієнтованої методичної системи навчання інформатики на основі гуманістичного підходу сприятиме розвитку особистісного потенціалу молодших школярів, зокрема інтелектуальної, рефлексивної і гуманістичної його складових, та формуванню у них предметних інформатичних компетентностей.

Проблема, мета, гіпотеза дослідження обумовлюють постановку **завдань дослідження:**

1. Здійснити науковий аналіз сутності і особливостей формування інформатичних компетентностей та розвитку особистісного потенціалу молодших школярів у процесі навчання інформатики.

2. Теоретично обґрунтувати та розробити комп'ютерно-орієнтовану методичну систему розвитку особистісного потенціалу молодших школярів та формування у них інформатичних компетентностей у процесі навчання інформатики на основі гуманістичного підходу.

3. Експериментально дослідити ефективність комп'ютерно-орієнтованої методичної системи навчання інформатики молодших школярів для розвитку їх особистісного потенціалу та формування у них інформатичних компетентностей.

Об'єкт дослідження – процес навчання інформатики молодших школярів в умовах інформатизації.

Предмет дослідження: комп'ютерно-орієнтована методична система розвитку особистісного потенціалу молодших школярів та формування у них інформатичних компетентностей у процесі навчання інформатики на основі гуманістичного підходу.

У ході дослідження застосовувались такі загальнонаукові **методи:**

– *методи теоретичного рівня*: аналіз наукової, психолого-педагогічної та методичної літератури, порівняння, узагальнення інноваційного педагогічного досвіду роботи вчителів інформатики, історичний і логічний методи, абстрагування, моделювання, аналіз і синтез, індукція та дедукція;

– *методи емпіричного рівня*: психологічні методики діагностики особистісного потенціалу учнів, спостереження, соціологічне опитування, бесіди, анкетування, аналіз документації та результатів діяльності, педагогічний експеримент у його конкретних формах (констатувальний, формувальний), моніторинг, методи математичної статистики.

Експериментальна база. Дослідно-експериментальна робота проводилася автором на базі Педагогічний експеримент проводився на базі Хотинської загальноосвітньої школи I-III ступенів №5, м. Хотина, Чернівецької області впродовж 2018-2019 навчального року.

Дослідно-експериментальною роботою було охоплено 42 учня початкової школи.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено методичні настанови щодо удосконалення процесу навчання інформатики молодших школярів шляхом впровадження ІКТ-орієнтованого освітнього середовища на гуманістичних засадах, зокрема: методичні настанови щодо організації уроків та позакласних заходів, проектної діяльності з інформатики на гуманістичних засадах, використання ресурсів Інтернету для гармонійного розвитку особистості школяра, комплекс спеціальних компетентнісних задач з інформатики, конструктор уроку інформатики з метою розвитку рефлексивної складової особистісного потенціалу молодшого школяра, електронний рефлексивний журнал класу, освітня карта успіху учня, електронний комплекс діагностики особистісного потенціалу учнів, навчальні веб-блоги, щоденник успіхів учнів початкової школи.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на наукових і науково-практичних конференціях, семінарах – науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2018-2019 навчальному році (24-25 квітня 2019 року) «Форми, методи та прийоми формування інформатичних компетентностей та розвитку особистісного потенціалу молодших школярів»; III Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» (17-18 квітня 2019 р., м. Вінниця) «Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій в Новій українській школі»; V Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти» (17-18 квітня 2019 р., м. Кам'янець-Подільський) «Забезпеченні наступності у формуванні інформатичних компетентностей дошкільнят і молодших школярів»; Всеукраїнській науково-практичній конференції «Технології виховання і розвитку дітей в умовах сучасного закладу дошкільної освіти» (26 вересня 2019 р., Кам'янець-Подільський) «Формування інформатичних компетентностей дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах Нової української школи»; III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії» (23-24 жовтня 2019 р., Кам'янець-Подільський) «Розвиток особистісного потенціалу дітей молодшого шкільного віку у процесі навчання інформатики»; Всеукраїнській інтернет-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи» (24-25 жовтня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський) «Шляхи формування інформатичних компетентностей молодших школярів в умовах модернізації початкової освіти»; Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» (24-25 жовтня 2019 р., Івано-Франківськ) «Формування інформатичних компетентностей та розвитку особистісного потенціалу молодших школярів у процесі навчання інформатики на гуманістичних засадах».

Результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2018–2019, 2019-2020 н.рр.).

Публікації. Основні результати дослідження відображено в статті: «Формування правильної звуковимови молодших школярів засобами ейдетики на уроках української мови» у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2019).

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз психолого-педагогічних, методичних джерел та діагностичне дослідження психологічної сфери особистості молодшого школяра дозволив теоретично обґрунтувати та систематизувати особливості формування системи життєвих та предметних інформатичних компетентностей, а також розвитку особистісного потенціалу учнів. До груп факторів інформаційного суспільства, що можуть негативно впливати на розвиток дитини належать психо-фізіологічні, ціннісно-мотиваційні, когнітивні фактори. Особливостями та факторами позитивного впливу на формування предметних інформатичних компетентностей є набуття учнями операційно-діяльними, ціннісно-мотиваційними, когнітивними, креативними навичками. Дослідження дозволяє зробити висновок, що набуваючи життєвих та предметних інформатичних навичок та компетентностей, розвиваючи гуманістичну, інтелектуальну і рефлексивну складову особистісного потенціалу молодшого школяра, дитина стає всебічно гармонійно розвиненою.

2. Аналізуючи сучасний стан навчання інформатики молодших школярів в умовах життя в інформаційному суспільстві необхідним та важливим є новий гуманістичний підхід до освітнього процесу, що полягає у певних змінах цілей, змісту, методів, засобів і форм навчання. Тому серед основних шляхів удосконалення методичної системи навчання інформатики в початковій школі є формування та розвиток ІКТ-орієнтованого освітнього середовища – як побудованої системи, створеної на засадах гуманістичної педагогіки та рефлексивної психології, впровадження структури і складових якої сприяє досягненню цілей навчально-виховного процесу, зокрема: всебічному гармонійному розвитку життєвих, предметних інформатичних компетентностей та особистісного потенціалу школяра.

Формування системи життєвих та предметних інформатичних компетентностей, розкриття гуманістичної, інтелектуальної та рефлексивної складової особистісного потенціалу учнів, що передбачає забезпечення

всебічного гармонійного розвитку особистості дитини, здійснюється на гуманістичних засадах завдяки удосконаленню основних компонентів методичної системи навчання інформатики: нормативно-цільовому – репрезентованому соціальним замовленням, цілями, дидактичними умовами, принципами процесу навчання інформатики; змістовому – відображеному психолого-педагогічною діагностикою та розвитком інтелектуальної, гуманістичної та рефлексивної складової особистісного потенціалу учнів, формуванням ІКТ-орієнтованого освітнього середовища відповідно до змістових ліній програми курсу інформатики в початковій школі; організаційному – обґрунтованому сукупністю педагогічних особливостей організації процесу формування інформатичних та життєвих компетентностей і взаємодією суб'єктів освітнього процесу; методичному – визначеному методами, засобами та організаційними формами навчання інформатики; діагностичному – вираженому рівнями розвитку рефлексивної, гуманістичної та інтелектуальної складових особистісного потенціалу молодших школярів та сформованості предметних інформатичних компетентностей.

3. У результаті впровадження результатів дослідження та проведення педагогічного експерименту було створено комп'ютерно-орієнтовану методичну систему розвитку особистісного потенціалу молодших школярів та формування у них інформатичних компетентностей у процесі навчання інформатики на основі гуманістичного підходу. У ході експерименту в експериментальній групі зафіксовано значну тенденцію зростання показників розвитку інтелекту, моральних якостей, рефлексивності, мотивації до навчання інформатики та творчої діяльності, навчальної успішності та гармонійності. Доведено, що впровадження методичної системи навчання інформатики на гуманістичних засадах стимулює у молодших школярів якісний розвиток особистісного потенціалу, зокрема: розвиток його інтелектуальної, рефлексивної та гуманістичної складової, життєвих та інформатичних компетентностей, позитивної мотивації до навчання інформатики.

Отримані результати дали змогу намітити деякі напрямки подальших досліджень: розробку та організацію спеціальних програмних комплексів, підручників для підтримки розвитку особистісного потенціалу молодших школярів під час роботи із сучасними ІКТ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барабаш С. Філософія серця, або гуманізм Василя Сухомлинського [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. 39 – (363) 6 – 12 жовтня 2001. URL : http://dt.ua/SOCIETY/filosofiya_sertsya,_abo_gumanizm_vasilya_suhomlinsko-go-25932.html.
2. Барна О. В. Створення єдиного освітнього простору засобами Веб 2.0. // Наукові записки. Серія: Педагогіка. 2011. № 1. С. 79–84.
3. Бизяева А. А. Психология думающего учителя: педагогическая рефлексия. Полтава : ПГПИ им. С.М. Кирова, 2004. С. 216.
4. Биков В. Ю. Інформатизація освіти // Енциклопедія освіти [Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень]. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 360–362.
5. Блюменау Д. І. Проблеми згортання наукової інформації. Львів : Наука, 1982. С. 25–38.
6. Ватковська М. Г. Особливості організації інформаційно-комунікаційного простору в навчально-виховному процесі URL : <http://adm.dp.ua/obladm/OBLDP.NSF/archive/AE0581EF92857F34C225796100567C7B?opendocument>.
7. Вінниченко Є. Ф. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання інформаційних технологій розв'язування математичних задач : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02; НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 234 с.
8. Волошина В. Я. Гуманістична сутність дидактики В. О. Сухомлинського // Педагогіка і психологія. 1998. № 3. С. 14–20.
9. Гриб'юк О. О. Перспективи впровадження хмарних технологій в освіті // Теорія та методика електронного навчання: збірник наукових праць (IV). 2013. URL : http://lib.iitta.gov.ua/1111/1/grybyuk-stattya1hmary%2B_Copy.pdf.
10. Давыдов В. В. Последние выступления. – М., 1998. – 87 с.

11. Державний стандарт початкової загальної освіти URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-п>.
12. Ершов А. П. Избранные труды. Новосибирск: ВО «Наука», Сибирская издат. Фирма, 1994. 416 с.
13. Жалдак М. І. Проблеми інформатизації навчального процесу в середніх і вищих навчальних закладах // Комп'ютер в школі та сім'ї. № 3. 2013. С. 8–15.
14. Жалдак М. І. Система підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/661/1/1.pdf>.
15. Золочевська М. В. Методична підготовка майбутнього вчителя інформатики до використання дослідницьких методів у шкільному навчанні : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02; Ін-т інформац. технологій і засобів навчання. Київ, 2010. 267 с.
16. Іванова С. М. Проблемі розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності наукових працівників // Інформаційні технології в освіті. 2013. № 14. С. 110–119.
17. Коваленко Л. Т. Освіта сьогодні: від когнітивної парадигми до «Навичок XXI століття» URL : http://www.ippo.org.ua/files/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%86_%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%9D%D0%98_2012/0624/2.doc.
18. Концепція навчання інформатики в загальноосвітніх навчальних закладах // Комп'ютер у школі та сім'ї. 2013. № 1. С. 2–4.
19. Король О., Алексєєв О. Формування інформатичних компетентностей студентів педагогічних спеціальностей // Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2014. № 9 (Ч. 2). С. 147–153.
20. Корчак Я. Антологія гуманної педагогіки. Москва, 1997. С. 39–40.
21. Котенко В. В. Рефлексивная задача как средство повышения обучаемости школьников в процессе изучения базового курса информатики :

автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения информатике». Омск, 2000. 21 с.

22. Кривонос О. М. Формування інформаційно-комунікаційних компетентностей майбутніх вчителів інформатики в процесі навчання програмування : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02. Київ, 2014. 284 с.

23. Кузнецова А. Я. Социально-философский аспект гуманизации образования : дисс. доктора филос. наук : 09.00.11. Красноярск, 2005. 303 с.

24. Кузьменчук І.В. Навички ХХІ століття і шкільна освіта. За матеріалами книги Б. Триллінг і Ч. Фейдл «Навички ХХІ століття. Навчання для життя у наш час» (переклад з англійської С. Христової) URL : <http://edu.rucamp.org/posts/14425029>.

25. Кузьмінська О. Г. Розвиток інтелектуальної активності ліцеїстів у процесі навчання інформатики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2008. 261 с.

26. Ладенко И. С., Семенов И. Н., Степанов С. Ю. Философские и психологические проблемы изучения рефлексии. Новосибирск, 1990. 318 с.

27. Левшин М. М. Педагогічна сутність поняття «Інформаційна культура особистості» // Вища освіта України. 2002. № 3. С. 67–73.

28. Легкоступ І. І. Гуманна педагогіка – педагогіка культури URL : <http://od.gumped.ru/gumpedagogika/news-igor-legkostup-gumannaya-pedagogika--pedagogika-kulturyi-ukr>.

29. Леонтьев Д. А. Личностное в личности: личностный потенциал как основа самодетерминации // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ им. М. В. Ломоносова / под ред. Б. С. Братуся, Д. А. Леонтьева. Москва : Смысл, 2002. С. 56–65.

30. Лецюк І. В. Інформаційно-комунікаційна компетентність вчителя як умова проектування комунікаційного освітнього середовища URL : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp9/lecuk.pdf 104.

31. Лумпиева Т. П., Волков А. Ф. Поколение Z: психологические особенности современных студентов // Доклад ДВНЗ «Донецкий

національний технічний університет» URL :
<http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/21748/1/%D0%9F%D0%9E%D0%9A%D0%9E%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%95%20Z-%20%D0%9F%D0%A1%D0%98%D0%A5%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%98%D0%A7%D0%95%D0%A1%D0%9A%D0%98%D0%95%20%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%98%20%D0%A1%D0%9E%D0%92%D0%A0%D0%95%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AB%D0%A5%20%D0%A1%D0%A2%D0%A3%D0%94%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%9E%D0%92.pdf>.

32. Максименко С. Д., Максименко К. С., Папуча М. В. Психологія особистості. Київ : Видавництво ТОВ «КММ», 2007. 296 с.

33. Маніфест гуманної педагогіки URL :
http://gumanpedagog.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=127&Itemid=57&lang=uk.

34. Машбиц Е. И. Компьютеризация обучения : проблемы и перспективы. Москва : Знание, 1986. 80 с.

35. Моисеев Н. Н. Алгоритмы развития. Москва : Наука, 1987. 304 с.

36. Монахов В. М. Концепция создания и внедрения новой информационной технологии обучения // Проектирование новых информационных технологий обучения. Москва, 1991. С. 4–30.

37. Морзе Н. В., Вембер В. П., Кузьмінська О. Г. Інформатика : підручник [для 5 кл.]. Київ : УВІЦ «Школяр», 2009. 344 с.

38. Морзе Н. В. Основи інформаційно-комунікаційних технологій / Н. В. Морзе. Київ : Видавнича група ВНУ, 2006. 352 с.

39. Морзе Н. В. Основи методичної підготовки вчителя інформатики : монографія. Київ : Курс, 2003. 372 с.

40. Морзе Н. В., Кузьмінська О. Г., Вембер В. П., Барна О. В. Компетентісні завдання як засіб формування інформатичної компетентності в умовах неперервної освіти. URL : http://elibrary.kubg.edu.ua/901/1/N_Morze_O_Kuzminska_V_Vember_O_Barna_ITO_4.pdf.

41. Морзе Н. В. Методика навчання інформатики: навч. посібник. Київ : Навчальна книга, 2004. 368 с.

42. Морзе Н. В., Кузьмінська О. Г. Компетентнісні задачі з інформатики. URL : http://www.ii.npu.edu.ua/files/Zbirnik_KOSN/13/03.pdf.

43. Морзе Н. В., Мукий Т. В., Сюрин О. Н. Развитие рефлексивных компетентностей и гуманистического потенциала личности учащегося средней школы в условиях информационного общества URL : https://pnojournal.files.wordpress.com/2014/12/pdf_150114.pdf.

44. Мукий Т. В. Рефлексивность – как механизм реализации гуманистических ориентиров личности // Сборник тезисов II Międzynarodowej Konferencji Psychologii i Duchowości (3-4 czerwca 2014). Lublin, 2014. С. 103-104.

45. Мукий Т. В. Веб-сервіси та їх роль в удосконаленні методичної системи навчання інформатики // IX Міжнародна конференція «Нові інформаційні технології в освіті для всіх» (ІТЕА-2014). Київ, 2014. С. 139.

46. Мукий Т. В. Застосування сучасних ІКТ з метою формування індивідуальної навчальної рефлексивно-гуманістичної траєкторії розвитку учні середньої школи // Інформаційні технології в освіті. 2015. № 22. С. 141–157.

47. Мукий Т. В. Інтернет сервіси для формування компетентностей ХХІ століття, або Десять сценаріїв того, як нові медіа можуть змінити життя шкільного класу // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. Київ : Видавництво «Світоч». 2014. № 2 (50). С. 35–44.

48. Мукий Т. В. Поняття рефлексії в сучасній психології та гуманітарних науках // Актуальні проблеми психології. Київ : «Фенікс», 2012. Т. ХІІ. Психологія творчості. Випуск 15. Частина ІІ. С. 232–240.

49. Мукий Т. В. Проектна діяльність учнів на уроках інформатики на засадах гуманної педагогіки // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. Київ : «Світоч». 2014. № 3 (51). С. 39–46.

50. Мукай Т. В. Сучасні психологічні технології діагностики рефлексивності // Когнітивні процеси та творчість : зб. наук. праць за матеріалами IV Міжнар. наук.-практ. конф., 13-14 верес. 2012 р. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Держ заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса : ДП УДЦ «Молода гвардія» : 2012. С. 153–157.

51. Муковіз О. П. Викладання «Інформаційних технологій навчання» у системі дистанційної освіти Moodle // Комп'ютер у школі та сім'ї. 2011. № 3. С. 19–21.

52. Новиков Д. А. Статистические методы в педагогических исследованиях. Москва : МЗ-Пресс, 2004. 67 с.

53. Носов Н. А. Рефлексивность и виртуальность // Рефлексивные процессы. Москва, 1994. С. 50.

54. Обухова Л. Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы / Л. Ф. Обухова. Москва : Тривола, 1995. 360 с.

55. Параскевич С. П. Математика і дивосвіт (статті, тези, рисунки). Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 300 с.

56. Пискунов А. И. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. Москва : Просвещение, 1981. 165 с.

57. Потемкина М. В. Особенности структурной организации рефлексивности и ее влияния на регуляцию профессиональной деятельности : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.03. Ярославль, 2010. 234 с.

58. Проект учащихся 4 классов Харьковской гимназии № 14. Изменим мир к лучшему URL : <http://izmenimmir.jimdo.com/>.

59. Рамський Ю. С. Зміни в професійній діяльності вчителя в епоху інформатизації освіти // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. №5(12). С. 10–12.

60. Ривкінд Ф. М. Комп'ютерно-інтегровані уроки в початковій школі // Комп'ютер у школі та сім'ї. 2000. №3. С. 31–32.

61. Сандомирский М. Е. Психосоматика и телесная психотерапия : практ. рук. Москва : Класс, 2005. 588 с.
62. Семенов И. Н. Методологические проблемы рефлексивной психологи творчества: от изучения креативности к развитию инновационной деятельности // Россия: тенденции и перспективы развития. Ежегодник. Москва : ИНИОН РАН. 2011. Вып. 6. Ч. 1. С. 85.
63. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
64. Семенов И. Н. Тенденции психологии развития мышления, рефлексии и познавательной активности : учебное пособие. Москва : Московский психолого-социальный институт. 2000. 186 с.
65. Семеріков С. О. Активізація пізнавальної діяльності студентів при вивченні чисельних методів у об'єктно-орієнтованій технології програмування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (інформатика)». Київ, 2001. 20 с.
66. Сетко Н. П., Володина Е.А. Выявление адаптационного статуса детей при диагностике донозологических состояний // Гигиена и санитария. 2008. № 1. С. 58–60.
67. Спирін О. М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів інформатики за кредитно-модульною системою [монографія] / О. М. Спирін; [наук. ред. М. І. Жалдак] / Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 300 с.
68. Степанов С. Ю., Г. Ф. Похмелкина, Т. Ю. Колошина, Т. В. Фролова Принципы рефлексивной психологии педагогического сотворчества // Вопросы психологии. 1991. № 5. С. 15–18.
69. Сходинки до інформатики: підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів / Г. В. Ломаковська, Г. О. Проценко, Й. Я. Ривкінд, Ф. Н. Ривкінд. Київ : «Освіта», 2015. 157 с.

70. Синдром дефіциту уваги і гіперактивності: що це таке, симптоми, лікування. URL : <http://diagnoz03.in.ua/nevrologiya/sindrom-defitsitu-uvagi-i-giperaktivnosti-sdug-shho-tse-take-simptomi-likuvannya.html>.
71. Ткачук Е. А. Информатизация общества – как социально-гигиенический фактор формирования «фундаментального цивилизационного сдвига» // «Crede Experto» – международный электронный научно-педагогический журнал. № 1 (04). 2014. URL : <http://isindexing.com/isi/papers/1406268357.pdf>.
72. Тоффлер Э. Шок будущего ; пер. с англ. Е. Руднева. Москва : АСТ, 2002. 557 с.
73. Триус Ю. В. Комп'ютерно-орієнтовані методичні системи навчання математики [монографія]. Чернівці : Брама-Україна, 2005. 400 с.
74. Хуторської А. В. Індивідуальна освітня траєкторія // Науково-методичний журнал «Відкритий урок : розробки, технології, досвід». Київ : Плеяди – 2008. № 5. С. 22–24.
75. Хуторської А. В. Ключові освітні компетентності // Освіта.ua URL : <http://www.osvita.ua/school/theory/2340/>.
76. Шаталов В. Ф. Педагогічна проза. Харків : Просвітництво, 1980. С. 95.
77. Шолом Г. І. Використання інноваційних методів навчання на уроках інформатики // Комп'ютер у школі та сім'ї. 2011. №5(93). С. 11–13.
78. Яшанов С. М. Практикум з освітніх інтернет-технологій : навч.-метод. посіб. для вищ. пед. навч. закл. освіти. Київ : НДУ імені М.П. Драгоманова, 2010. 463 с.
79. Bloom B. S. Taxonomy of Educational Objectives : The Classification of Educational Goals. N.Y., 1956. 207 p.
80. Lipman M. Critical thinking: what can it be? N.J. : Institute for Critical Thinking, 1998. 300 p.

81. Ray B. B., Coulter G.A. Reflective practices among language arts teachers: The use of weblogs // Contemporary Issues in Technology and Teacher Education. 2008. № 8(1). P. 6–26.

82. Shoffner M. Because I know how to use it: Integrating technology into preservice English teacher reflective practice // Contemporary Issues in Technology and Teacher Education. 2009. № 9(4). P. 371–391.